

บทที่ ๕ ประชาสังคม

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. บอกความหมาย ลักษณะและองค์ประกอบของประชาสังคมได้
๒. อธิบายสาเหตุการเกิดประชาสังคมได้
๓. อธิบายคุณธรรมของประชาสังคมได้
๔. อธิบายถึงกระบวนการของประชาสังคมได้
๕. วิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากกลุ่มประชาสังคมได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- ความหมายของประชาสังคม
- องค์ประกอบของประชาสังคม
- สาเหตุการเกิดประชาสังคม
- กระบวนการของประชาสังคม
- คุณธรรมของประชาสังคม
- กรณีศึกษากลุ่มประชาสังคม

๕.๑ ความนำ

ท่ามกลางความโกลาหลแห่งสังคมโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้ปัจจุบันนี้โลกของเราได้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงมีทั้งพึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่พึงประสงค์ที่เราประสบอยู่คือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม นับว่าเป็นโจทย์ใหญ่ในการบริหารจัดการทางสังคมของภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะต้องร่วมกันบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการสร้างคุณภาพชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ.๒๕๕๐ ซึ่งได้กำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในมาตรา ๘๗ ที่กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมืองการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมรวมทั้งจัดทำบริการสาธารณะ ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับในรูปแบบองค์กรวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลายหรือรูปแบบอื่น ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่ แนวคิดเรื่องประชาสังคมจึงนับได้ว่าเป็นแนวคิดที่มุ่งสร้างสังคมจากความร่วมมือของทุกส่วนในสังคมซึ่งร่วมกันบริหารจัดการสังคมแบบมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหา พัฒนา พื้นฟูสังคมของตนและพัฒนาศักยภาพของบุคคล ชุมชน และสังคมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาประชาสังคมในบทนี้จะศึกษาเกี่ยวกับการรวมตัวกันของประชาชนจากทุกส่วนของสังคมที่มีจิตสำนึกร่วมกัน ในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของ

กลุ่ม พัฒนาและฟื้นฟูชุมชนและสังคมของตน และพัฒนาศักยภาพของบุคคลชุมชน และสังคมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้การจัดการที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

๕.๒ ความหมายของประชาสังคม

คำว่า “ประชาสังคม” มาจากภาษาอังกฤษว่า Civil Society และมีผู้ใช้คำภาษาไทยเทียบเคียงกันหลายคำ อาทิ “สังคมประชาธรรม”, สังคมราษฎร์, วิถีประชา, สังคมเข้มแข็ง เป็นต้น ทั้งนี้ นักคิดคนสำคัญของสังคมไทยได้อธิบายขยายความคำว่า “ประชาสังคม” หรือ Civil Society นี้ในบริบทเงื่อนไขและการให้น้ำหนักที่แตกต่างกัน เนื่องจากบริบททางสังคมที่มีพัฒนาการต่างกันทำให้ความหมายและอุดมคติในแนวคิดในเรื่องประชาสังคมมีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น

ประเวศ วะสี กล่าวว่า “ประชาสังคม” หรือจะใช้คำอื่น เช่น ประชาคมหรือ ความเข้มแข็งของชุมชนหรือความเป็นชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน มีการรวมกลุ่มกันหรืออยู่ห่างกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ในการกระทำในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างจะเรื่องใดก็ได้แล้วแต่ อนุกรม เหล่าธรรมทัศน์ ให้ความเห็นว่า ประชาสังคม หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบันและชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individuals) โดยเน้นจุดของประชาสังคม ได้แก่ ไม่ชอบ และไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่มีความสามารถขึ้นำกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่แก่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม

นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์ สรุปว่า ประชาสังคม หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic Consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มขององค์กร (Civic Group/Organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรักความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย (Civic Network)

ชัยอนันต์ สมุทรวนิช ให้ความหมายว่า ประชาสังคม หมายถึง ทุกส่วนของสังคม โดยรวมภาครัฐ ภาคประชาชนด้วยด้วยถือว่าทั้งหมดเป็นประชาชนสังคมที่แตกต่างจากความหมายแบบตะวันตกที่แยกออกมาจากภาครัฐหรือนอกภาครัฐ แต่หมายถึงทุกฝ่ายที่เข้ามาเป็นหุ้นกัน โดยนัยนี้ ชัยอนันต์ ได้ให้ความหมายสำคัญกับ Civic Movement หรือวิถีประชาที่เป็นกระตือรือร้นกิจกรรมของกลุ่มองค์กรต่างๆ โดยเอากิจกรรมเป็นศูนย์กลางปราศจากการจัดตั้ง

ธีรยุทธ บุญมี ใช้คำว่า “ประชาสังคม” โดยให้ความหมายในลักษณะสังคมเข้มแข็งที่หมายถึงพลังทางสังคมที่มาจากทุกส่วนอาชีพ ทุกระดับรายได้ ทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งหากแม้ว่าสังคมโดยรวมมีความเข้มแข็ง นักธุรกิจ พ่อค้า ประชาชน นักศึกษาและปัญญาชนก็จะสามารถรวมพลังกันสังคมและปัญหาต่างๆ ที่เป็นพื้นฐาน สังคมก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้

จากการนิยามความหมายของคำว่า “ประชาสังคม” ตามทัศนะของนักวิชาการที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า ประชาสังคม หมายถึง การรวมตัวกันของประชาชนจากทุกส่วนของสังคมจำนวนหนึ่ง ที่มีความคิด มีจิตสำนึกร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันก่อให้เกิดกลุ่ม องค์กร สถาบัน ในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่ม พัฒนาและฟื้นฟูชุมชน

และสังคมของตน และพัฒนาศักยภาพของบุคคลชุมชน และสังคมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้การจัดการที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

จะเห็นได้ว่าจากการให้ความหมายของ “ประชาสังคม” ในแง่มุมต่างๆ ที่มีการนำเสนอโดยนักวิชาการผนวกกับประสบการณ์ความเคลื่อนไหวของประชาชนที่ถูกถ่ายทอดขึ้นมา มักชี้ให้เห็นลักษณะของประชาสังคมว่าต้องมีการมีส่วนร่วมของประชาชนจากทุกส่วนของสังคม มีจิตสำนึกร่วมกัน มีอุดมการณ์ร่วมกันในการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกันและ มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเพื่อการแก้ไขปัญหา พัฒนาและฟื้นฟูชุมชนและสังคมของตนเองให้สามารถพึ่งตนเองได้และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่ง สอดคล้องกับอนุชาติ พวงสำลี ได้นำเสนอ “ลักษณะของประชาสังคม” ดังนี้

๑. มีความหลากหลาย ความหลากหลายจะช่วยให้กลุ่มมีลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันสูง เพราะต้องการความเข้าใจซึ่งกันและกันมาก ความหลากหลายมีหลายลักษณะ คือ หลากหลายในลักษณะพื้นที่ เช่น มีการรวมตัวกันโดยอาศัยพื้นที่ หรืออาณาบริเวณเป็นขอบเขตของการรวมตัวกัน หลากหลายในลักษณะของการรวมตัวกัน เช่น กลุ่ม ชุมชน องค์กร สมาคม ฯลฯ

๒. มีความเป็นชุมชน มีความหมายทั้งในลักษณะที่เป็นอาณาบริเวณที่สามารถ ติดต่อกันได้หรือเป็นความเป็นชุมชนภายในกลุ่มองค์กรที่รวมตัวกันด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจ หรือผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งตามความหมายนี้จะทำให้ประชาชนสังคมมีความหมายที่กว้างขวางมาก

๓. สำนึกสาธารณะ การมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ในความหมายนี้หมายถึงการทำให้ประชาชนเกิดสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง (Citizenship) สำนึกถึงพลังของตนเองว่าจะสามารถร่วมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมได้

๔. มีกิจกรรมและความต่อเนื่อง การรวมกลุ่มกันต้องสามารถผลักดันให้เกิดการกระทำหรือกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน อันเป็นการเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน

๕. มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร กลุ่มประชาสังคมที่จะมีความยั่งยืนต้องมีระบบการจัดการที่ดี มีระบบการสื่อสารแลกเปลี่ยน ตลอดจนการสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่พลังในการเชื่อมโยงสังคมให้มีความเข้มแข็ง

ประชาสังคม เป็นสิ่งใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงโลกยุคสมัยใหม่ในยุโรป ในราวศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา ซึ่งเป็นยุคที่ชนชั้นกลาง พ่อค่านักธุรกิจ นายธนาคาร ปัญญาชน ศิลปินได้เริ่มสร้างพื้นที่เปิด รวมตัวเป็นกลุ่ม ชมรม สมาคมอย่างคึกคัก ดังนั้น หากจำกัดการมองประชาสังคมเฉพาะเป็นปรากฏการณ์ของโลกสมัยใหม่ ตัวละครที่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วงชิงอำนาจ ทรัพยากรผลประโยชน์ คือ รัฐ (Nation-State) หรือภาคการเมือง ภาคสังคม ได้แก่ กลุ่มองค์กรเครือข่ายของชนชั้นกลางและชนชั้นอื่นๆ ที่รวมตัวเป็นตัวละครต้นความคิดใหม่ๆ สร้างญัตติสาธารณะ (Public Issue) และความคิดเป็นเห็นสาธารณะ (Public Opinion) ภาคธุรกิจหรือตลาด (Markets) ทำหน้าที่ในการผลิตสินค้าบริการตอบสนอง ต่อผู้บริโภค และภาคประชาชน (People) คือ ประชาชนทุกคนต้องมีจิตสำนึกร่วมกันต่อสังคม

๕.๓ องค์ประกอบของประชาสังคม

กิจกรรมหรือกระบวนการที่เรียกว่าเป็นประชาสังคมได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ส่วน ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติอันเป็นหนทางนำไปสู่ประชาสังคมที่เข้มแข็ง ดังที่ สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ ได้กล่าวไว้ดังนี้

๑. จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Conciousness) หมายถึง ความคิดและความยอมรับในเรื่องการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วยความรัก ความยอมรับในความคิดเห็นของกันและกัน ในอันที่จะเรียนรู้ร่วมกัน หรือ

แก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะ Partnership เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ มีอิสระและมีการเรียนรู้ร่วมกัน

๒. โครงสร้างองค์กรประชาสัมพันธ์ (Civic Organization) หมายถึง กลุ่มการรวมตัวอาจเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเฉพาะคราว เฉพาะเรื่อง ต่อเนื่องก็ได้ สมาชิกกลุ่มอาจจะเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือประชาชนก็ได้ จำนวนสมาชิกไม่จำกัดประเด็นสำคัญต้องมีจิตสำนึกประชาชน สังคมครบถ้วน การเมืองการปกครอง หมายถึง มีระบบการจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ในการปฏิบัติ และนำไปสู่การแก้ปัญหา

๓. เครือข่ายประชาสังคม (Civic Network) หมายถึง โครงสร้าง และกระบวนการ ซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือเชื่อมโยงองค์กรประชาสังคมต่างๆ เข้าด้วยกัน ปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคม คือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการสัมพันธ์กันด้วยความสมานฉันท์ เครือข่ายประชาสังคมจะเป็นสิ่งที่ช่วยรวมพลังจิตสำนึกของสมาชิก และองค์กรประชาสังคมต่างๆ ให้เกิดเป็น “อำนาจที่สาม” ที่มีความเข้มแข็งในสังคมขึ้นมา

เช่นเดียวกับ ปีเตอร์ เซ็ง (Peter Senge) ได้กล่าวถึงการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นที่มาของการสร้างประชาสังคม ซึ่งต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

๑. Personal Mastery หมายถึง การกำหนดตัวตนของประชาชนเพื่อเรียนรู้ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะเข้าสู่กระบวนการประชาสังคม

๒. Shared Vision หมายถึง การกำหนดสร้างวิสัยทัศน์และทิศทางร่วมกัน โดยมองอนาคตร่วมกันของประชาชน

๓. Team Learning หมายถึง รูปแบบกระบวนการจัดการแบบใหม่ ให้กับประชาชน กล่าวคือ การสร้างความเข้าใจว่า ผู้นำแบบเดิมเป็นผู้นำเดี่ยว ต้องเปลี่ยนแปลง การนำแบบกลุ่ม

๕.๔ สาเหตุของการเกิดประชาสังคม

สาเหตุของการเกิดประชาสังคม มาจากหลายเหตุปัจจัย ดังนี้

๑. ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ วิกฤติการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การก่อกำเนิด และการขยายตัวของชนชั้นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พ่อค้า นักธุรกิจ นักวิชาการที่มีการศึกษา และมีฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพทำให้เกิดการรับรู้ข่าวสาร และเกิดการรวมตัวกันโดยสะดวก ตลอดจนการที่สังคมมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

๒. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากแนวโน้มเศรษฐกิจของไทยได้เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมแบบชนบทไปสู่ความเป็นสังคมเมืองเพิ่มขึ้น ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม และชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคม ประกอบกับการขยายอุตสาหกรรม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในด้านอื่นๆ ตามมา เช่น การเกิดเมืองในภูมิภาคต่างๆ มากยิ่งขึ้น เกิดความจำเป็นในการพัฒนาระบบการขนส่ง และการสื่อสาร การพัฒนา การค้า การท่องเที่ยว รวมทั้งการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนเมืองให้มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิต การขยายตัวของชุมชนเมืองทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ มากขึ้น เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาการจราจร ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาชุมชนแออัด และปัญหาการบริการทางสาธารณสุขประการต่างๆ เป็นต้น

๓. ปัจจัยด้านการเมือง เนื่องจากพัฒนาการของกระบวนการประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงออกในทางความคิดเห็นได้โดยอิสระ และส่งเสริมบทบาทในการมีส่วนร่วมของประชาชน

๕.๕ กระบวนการของประชาสังคม

กระบวนการ คือ ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบไปสู่ผลอย่างหนึ่งหรือลำดับของการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง ดังนั้น กระบวนการประชาสังคมหมายถึง ลำดับของการกระทำที่ก่อให้เกิดการรวมตัวกันของประชาชนที่มีความคิด จิตสำนึกร่วมกัน ทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่มเพื่อพัฒนาฟื้นฟูกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการก่อตัวของภาคสังคมมีจุดเริ่มต้นจากการเกิดสำนึกทางสังคมขึ้น ขั้นตอนการก่อตัวของประชาสังคม มี ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การเกิดจิตสำนึก การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจเป็นหลักได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย ทำให้คนไทยซึ่งเคยมีวิถีชีวิตอยู่รวมกันเป็นชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งชุมชนจะทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน เปลี่ยนมาใช้วิถีชีวิตคนเมืองใหม่ ซึ่งตอนต้นจิตสำนึกชุมชนหายไปเกิดเป็นความคิดต่างคนต่างอยู่ เกิดปัญหาความไม่รับผิดชอบ ไม่มีวินัยเมื่อมีปัญหาสังคมต่างๆ ทวีความรุนแรงขึ้น และภาครัฐไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ จึงได้ก่อให้เกิดจิตสำนึกในระดับสังคมของคนไทย คือวิถีชีวิตสังคมซึ่งทุกคนมีความรับผิดชอบต่อรวมกันที่จะต้องแก้ไขปัญหา และทุกคนก็มีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้ส่วนรวมดีขึ้น

๒. การเกิดขององค์กรสังคม การเกิดกลุ่ม องค์กรทางเศรษฐกิจ สังคมต่างๆ ที่มีจิตสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกันในสังคมไทยได้เกิดการก่อตัวและเคลื่อนไหวของประชาสังคมมาเป็นเวลานาน ทั้งที่เป็นการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะบางกลุ่ม หรือมีจิตสำนึกในการแก้ปัญหาสังคม เช่น การรวมตัวกันโดยมีจิตสำนึกร่วมกันในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมเดียวกันในลักษณะสังคมนิยมสังเคราะห์ เช่น สภาสตรีสภาภาษาไทย การรวมตัวกันของกลุ่มวิชาชีพต่างๆ เช่น สภานายความแพทยสภา สมาคมนักสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ เพื่อพัฒนาคุณภาพวิชาชีพ และเกิดองค์กรอื่นๆ อีกมากมาย

๓. การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคม เมื่อจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นกลุ่มต่างๆ มีมากขึ้นเกิดอุดมการณ์ที่ยึดเหนี่ยวผูกพันกับสังคมให้เป็นสังคมที่เข้มแข็ง และมีคุณธรรม (Ideology of Civic Society) ขึ้น

๔. การตกผลึกเป็นสถาบันของอุดมการณ์สังคม เป็นเสมือนสถาบันที่ทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งวิถีชีวิต เป็นแรงขับเคลื่อนให้สังคมก้าวหน้าไปพร้อมๆ กับกลุ่มองค์กร สังคมจะมีความเข้มแข็ง และมีบทบาทหน้าที่เป็นที่ยอมรับในบ้านเมืองอย่างกว้างขวาง

สรุปว่า กระบวนการประชาสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นพลวัต คือ ไม่ตายตัว ไม่หยุดนิ่ง มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงขึ้นกับสภาพปัญหาและสภาพชุมชน แต่จะมีกระบวนการที่สำคัญ คือ

๑. การเกิดจิตสำนึกที่จะเรียนรู้หรือแก้ปัญหาร่วมกัน
๒. การรวมตัวเป็นกลุ่มดำเนินการร่วมกัน
๓. การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ นำไปสู่การแก้ไขปัญหา
๔. การเกิดเครือข่ายเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม นำไปสู่ศักยภาพที่เข้มแข็ง

๕.๗ คุณธรรมของประชาสังคม

ประชาสังคมเกิดจากการรวมตัวกันของประชาชนจากทุกส่วนของสังคมจำนวนหนึ่ง ที่มีความคิด มีจิตสำนึกร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน ก่อให้เกิดกลุ่ม องค์กร สถาบัน ในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่ม พัฒนาและฟื้นฟูชุมชนและสังคมของตน และพัฒนาศักยภาพของบุคคล ชุมชน และสังคมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นการที่ประชาสังคมจะดำเนินต่อไปและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนหรือสังคมได้นั้นจะขาดพลเมืองหรือประชาชน

ในสังคมที่มีคุณธรรมไม่ได้ หมายความว่าประชาชนที่อยู่ในสังคมจะต้องมีคุณธรรมดังต่อไปนี้เพื่อที่จะส่งเสริมให้ประชาสังคมเข้มแข็งขึ้น

๑. วินัย (Discipline) เริ่มจากการมีวินัยในตนเองคือ การควบคุมความประพฤติ กาย วาจา ใจ ของตนง่ายๆ คือการรักษาศีล ๕ อย่างเคร่งครัด

๒. จริยธรรม (Ethic) ได้แก่ การมีพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีความเห็นอกเห็นใจมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนอื่นเห็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน การเปิดใจให้กว้างเห็นอกเห็นใจความทุกข์ของคนอื่นเสมือนเป็นความทุกข์ของตนคือหัวใจสำคัญของการเป็นสมาชิกหรือพลเมืองที่ดีของประชาสังคม

๓. คุณธรรม (Virtue) คือ สภาพคุณงามความดี ทั้งนี้คุณธรรมของสมาชิกประชาสังคมควรมีอย่างน้อย ๔ อย่างด้วยกัน คือ สัจจะ คือความจริงใจในการยึดมั่นหลักการ กฎเกณฑ์ที่ถูกต้องในกลุ่มตน ทมะ คือควบคุมตนเองไม่ให้ผิดสัจจะ ซันติ คืออดทน อดทนต่อความเห็นที่แตกต่างของสมาชิกอื่น กลุ่มอื่น และจาคะ คือเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่คำนึงถึงความต้องการกลุ่มตนอย่างเดียว

๕.๖ กรณีศึกษา กลุ่มประชาสังคม

ในโลกนี้องค์กร หน่วยงาน สถาบันต่างๆ ที่ทำงานเป็น “ประชาสังคม” มากมาย มีกลุ่มระดับโลก เช่น กลุ่มกรีนพีซ กลุ่ม NGO เป็นต้น กลุ่มระดับประเทศ เช่น กลุ่มหมู่บ้านพลัง เป็นต้น กลุ่มระดับท้องถิ่น เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มบวร เป็นต้น เหล่านี้เป็นกลุ่มอาจเรียกว่า ความเคลื่อนไหวของพลเมือง นักวิชาการอาจเรียกว่าชุมชนเข้มแข็งหรือสังคมเข้มแข็ง ทั้งนี้จะขอยกตัวอย่างกลุ่มประชาสังคม ดังนี้

ชุม เดฟ เบอริงแฮม วิศวกร ชักไบเรือที่มีชื่อกรีนพีซ บนเรือฟิลลิส คอร์แมคภารกิจของพวกเขาคือการ “เป็นประจักษ์พยานในที่เกิดเหตุ” ของการทดลองนิวเคลียร์ใต้ดินที่เกาะอัมชิตกาซึ่งเป็นเกาะเล็กๆ นอกชายฝั่งตะวันตกของรัฐอลาสก้า ซึ่งเป็นภูมิภาคที่เสี่ยงต่อแผ่นดินไหวมากที่สุดแห่งหนึ่งในโลก อัมชิตกาเป็นสถานหลบภัยของนาททะเลที่ใกล้สูญพันธุ์ ๓,๐๐๐ ตัว และเป็นบ้านของนกอินทรีหัวล้าน เหยี่ยวต่างถิ่น และสัตว์ป่าอื่นๆ มากมายถึงแม้ว่าเรือเก่าๆ ของพวกเขา คือ ฟิลลิส คอร์แมค ถูกขัดขวางก่อนที่จะไปถึงอัมชิตกา แต่การเดินทางครั้งนี้จุดประกายเล็กน้อยให้แก่ความสนใจของสาธารณชนสหรัฐอเมริกายังคงจุดระเบิดอย่างหนักหน่วง แต่เสียงเพรียกแห่งเหตุผลมีผู้ได้ยินแล้ว การทดลองนิวเคลียร์บนเกาะอัมชิตกาได้สิ้นสุดลงในปีเดียวกัน และเกาะแห่งนั้นได้ถูกประกาศให้เป็นสถานหลบภัยของนกทั้งหลาย

ปัจจุบัน กรีนพีซเป็นองค์กรนานาชาติที่ให้ความสำคัญแก่การรณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรก กรีนพีซมีสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงอัมสเตอร์ดัม เนเธอร์แลนด์ มีผู้สนับสนุน ๒.๘ ล้านคน ทั่วโลก และมีพนักงานประจำประเทศและภูมิภาคใน ๔๓ ประเทศ ความสำเร็จของกรีนพีซในการรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อมในโลกตะวันตกเป็นการปกป้องโลกไว้เพียงส่วนเดียวเท่านั้น ทุกวันนี้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กลายเป็นแหล่งรองรับมลพิษจากโลกตะวันตกที่ส่งผ่านมาในรูปของการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ถูกปฏิเสธในบ้านตน กรีนพีซจึงมีอาจปล่อยให้ดินแดนที่มั่งคั่งด้วยทรัพยากรธรรมชาติแห่งนี้ก้าวตามความผิดพลาดด้านสิ่งแวดล้อมที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอีกมุมหนึ่งของโลก ด้วยเหตุนี้กรีนพีซเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงถือกำเนิดขึ้น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่สำคัญมากต่ออนาคตของโลก มรดกทางธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ของภูมิภาคนี้มีค่าควรแก่การปกป้องในตัวของมันเองอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามการพัฒนาอุตสาหกรรมและการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วใน ๓๐ ปี ที่ผ่านมามีได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคนี้ยังขยายวงกว้างออกไปยังประเทศอื่นๆ ด้วย โดยสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมถอยรุนแรงเกิดขึ้นแล้วทั่วทั้งภูมิภาค มลพิษและการทำลายทรัพยากรกำลังทับถมขึ้นทุกขณะ นอกเหนือจากวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อไม่นานมานี้ เพราะบริษัทข้ามชาติและประเทศที่พัฒนาแล้วต่างๆ มีเป้าหมายที่ภูมิภาคนี้เพื่อขยายการค้าการลงทุน และเพิ่ม

เทคโนโลยีที่ทำลายสิ่งแวดล้อม สิ่งที่ทำให้ปัญหาหนักขึ้นอีก ได้แก่ การขาดการตระหนักรู้ของชาวเอเชียเกี่ยวกับการทำลายสิ่งแวดล้อม และ กลไกอ่อนแอของระบอบประชาธิปไตยที่ควรต้องใช้เพื่อเสริมกำลังให้กับชุมชนในการผลักดันการตัดสินใจของรัฐบาลกรีนพีซเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาและภัยคุกคามที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่เหล่านี้ ดังนั้น เพื่อที่จะฉีกกำลังการต่อสู้ขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงได้เพิ่มกิจกรรมต่างๆ ขึ้น

กรีนพีซมีบทบาทอย่างแข็งขันแล้วในหลายประเทศในเอเชีย งานของเขาในเอเชีย ได้แก่ การยับยั้งการนำเข้าขยะสารพิษอันตราย การรณรงค์ต่อสู้ภาวะโลกร้อน โดยผลักดันการใช้พลังงานหมุนเวียนที่ยั่งยืน การรณรงค์ให้บริษัทต่างๆ เลิกใช้สารพิษในผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์ การรณรงค์ให้รัฐบาลมีกฎหมายและอุตสาหกรรมมีนโยบายหยุดการปล่อยสารพิษลงสู่แหล่งน้ำ การยุติการสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ซึ่งเป็นอันตรายร้ายแรง การรณรงค์ต่อต้านการทำลายป่าฝนอันอุดมสมบูรณ์ในอินโดนีเซีย การต่อต้านอาหารตัดต่อพันธุกรรม (จีเอ็มโอ) และการผลักดันเกษตรกรรมยั่งยืนที่ปลอดสารพิษ กรีนพีซมักทำงานกับกลุ่มท้องถิ่นต่างๆ จึงมีการรณรงค์ที่ประสบความสำเร็จในอินเดีย จีน ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และ ไทย มุ่งมั่นในการพัฒนาองค์กรในเอเชียในปลายทศวรรษที่ ๘๐ และต้นทศวรรษที่ ๙๐ และเริ่มก่อตั้งสำนักงานในญี่ปุ่น (พ.ศ. ๒๕๓๒) จากนั้นในจีน (พ.ศ. ๒๕๔๐) นอกจากนี้การดำเนินการสำรวจตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อมในระยะแรกๆ ก็เริ่มขึ้นในภูมิภาคเอเชียด้วย นอกจากนี้การดำเนินการสำรวจตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อมในระยะแรกๆ ก็เริ่มขึ้นในภูมิภาคเอเชียด้วยโดยหลักๆ มุ่งเน้นไปที่อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคหลักที่จะกำหนดทิศทางความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมทั่วโลก เมื่อ ๓๐ ปีที่ผ่านมา กรีนพีซได้ประสบความสำเร็จในการรณรงค์ในประเทศที่พัฒนาแล้วลดและกำจัดมลพิษและความเสื่อมถอยทางสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามความพยายามและความสำเร็จเหล่านี้สามารถกลับหน้ามือเป็นหลังมือได้ เพราะบริษัทข้ามชาติเหล่านี้ส่งออกเทคโนโลยีสกปรก ซึ่งทำให้สิ่งแวดล้อมในภูมิภาคนี้เสื่อมถอย ดังนั้น หลังจากที่ได้สำรวจและจัดตั้งการรณรงค์ในประเทศหลักๆ ของโลก แล้ว ในที่สุดกรีนพีซก็ประสบความสำเร็จในการเปิดสำนักงานในเอเชีย โดยกรีนพีซเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๔๓ และกรีนพีซ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำนักงานประเทศไทยถือกำเนิดขึ้นเมื่อ ๓ พฤษภาคม ๒๕๔๔ จากคนรักสิ่งแวดล้อม...สู่กรีนพีซ...เพื่อสังคม กรีนพีซเป็นองค์กรที่ยืนหยัดอยู่ได้ด้วยการรับเงินบริจาคจากผู้รักสิ่งแวดล้อม และปฏิเสธที่จะรับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลและเอกชน ด้วยวิธีเปิดเผย สร้างสรรค์ บนพื้นฐานของสันติวิธี

๕.๖.๒ กรณีศึกษาระดับประเทศ

กรณีศึกษาที่ ๒ “หมู่บ้านพลัม (Plum Village)”

หมู่บ้านพลัม (Plum Village เมืองบอร์กโดซ์ (Bordeaux) ประเทศฝรั่งเศส ท่านดิช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) ประธานผู้ก่อตั้ง ท่านดิช นัท ฮันห์ ได้ก่อตั้ง “หมู่บ้านพลัม” (Plum Village) ขึ้น ณ ประเทศฝรั่งเศส อันเป็นชุมชนแบบอย่างการปฏิบัติธรรมแห่งพุทธบริษัท ๔ โดยไม่มีเส้นแบ่งทางศาสนา ที่เน้นการเจริญสติในชีวิตประจำวัน อย่างตระหนักรู้ในแต่ละลมหายใจเข้าออก และกลับมาอยู่กับปัจจุบัน ขณะในปัจจุบัน ชุมชนปฏิบัติธรรมแห่งสังฆะหมู่บ้านพลัม มีทั้งสิ้น ๑๒ แห่ง อยู่ในประเทศฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา เยอรมัน และเวียดนาม นอกจากนี้มีกลุ่มปฏิบัติธรรมตามแนวทางของท่านดิช นัท ฮันห์ กระจายอยู่หลายประเทศทั่วโลก เกือบหนึ่งพันกลุ่ม อาทิเช่น

- Upper Hamlet, Lower Hamlet, New Hamlet, Son Ha กระจายตัวอยู่ในหมู่บ้านชนบทใกล้เมืองบอร์กโดซ์ (Bordeaux) ทางตอนใต้ของประเทศฝรั่งเศส

- Clarity Hamlet, Solidity Hamlet ที่ Deer Park Monastery, Community of Mindful Living รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

- Green Mountain Dharma Center, Maple Forest Monastery รัฐเวอร์มอนต์ ประเทศสหรัฐอเมริกา

- Blue Cliff Monastery รัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา

- วัดบัทหงา เมืองบ่าวหลอบ และวัดต้อฮิว เมืองเว้ ประเทศเวียดนาม

๕.๖.๓ กรณีศึกษาระดับท้องถิ่น

๑. แนวคิดเกี่ยวกับมนตร์ “บวร” การก่อให้เกิดกระบวนการประชาสังคม “บวร” คือ การนำเอา รูปแบบและแนวคิด การพัฒนาแบบ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่มุ่งพยายามที่จะนำเอา องค์กร หรือ สถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา ซึ่งมีองค์ประกอบของ “บวร” ดังต่อไปนี้

๑) สถาบันการปกครอง (บ้าน) ซึ่งประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อบต. สาธารณสุขตำบล เกษตรตำบล เป็นต้น รวมทั้งระบบกลไกในการบริหารที่มาจากรัฐในรูปแบบอื่นๆ ด้วย

๒) สถาบันศาสนา (วัด) ประกอบด้วย เจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และกลุ่ม หรือชมรมศาสนา ซึ่งในความหมายในเชิงกว้าง อาจจะมีรวมถึง องค์กรหรือ สถาบันทางศาสนาต่างๆ ใน ชุมชนนั้นๆ ด้วย

๓) สถาบันการศึกษา (โรงเรียน) ประกอบด้วย ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ คณะครู นักวิชาการ และ บุคลากรทางการศึกษาอื่นๆ ทั้งในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และองค์กรทางการศึกษาอื่นๆ ด้วย

ดังนั้น ประชาสังคมแบบ “บวร” จึงหมายถึง การนำเอาสถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการ พัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ตัดสินใจ แก้ปัญหาตนเอง และชุมชน กำหนดแผนแม่บทชุมชนด้วยการร่วมกันคิด สร้างและบริหารจัดการชุมชนของคนในท้องถิ่นที่รวมกันเป็น เจ้าภาพ

ในกรณีของประเทศไทย จุดแข็งอย่างหนึ่งของสังคมไทย ก็คือ การมีพระพุทธศาสนาและได้รับการ ยอมรับโดยพลตินัยว่า ประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา ความผูกพันระหว่างวัดและชุมชน จึงเป็นทุน ทางจิตวิญญาณ (Spiritual capital) ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) ในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจน ปัจจุบัน ตั้งแต่เกิดจนตาย “บ้าน วัด โรงเรียน” จึงเป็นทุนมรดกทางสังคมที่มีมาคู่สังคมไทย สถาบันทั้ง ๓ จึงมี ความสัมพันธ์ในทางสังคม และเป็นตัวเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชนทั้งมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม ดังนั้น ลักษณะชุมชนที่ปรากฏในสังคมจึงมักประกอบด้วย “บ้าน” คือ ชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวมของ ผู้คนและระบบชีวิตที่ก่อเกิดกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย “วัด” คือ สถาบันศาสนาซึ่งเป็นตัวขัดเกลาและ บ่มเพาะวัฒนธรรมและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน และ “โรงเรียน” คือ สถานศึกษาเป็นสถานที่เพิ่มเติมความรู้ และถ่ายทอดการศึกษาอย่างเป็นระบบ สถาบันทั้ง ๓ จึงเป็นสถาบันสำคัญในทางสังคมที่จะสามารถนำมาเป็น กลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างสังคมให้เข้มแข็ง พัฒนาให้เกิดเครือข่าย นำสู่สังคมสมานฉันท์ อันเป็น จุดหมายปลายทางของการพัฒนาชุมชนและสังคม

๒. “สัจจะออมทรัพย์หมู่บ้าน” กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต แนวคิดพื้นฐานในการดำเนินงานกลุ่ม ออมทรัพย์เพื่อการผลิต หลังจากประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจเป็นผลให้แนวความคิดในการ พัฒนาเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานโดยมีรัฐเป็นองค์หลักในการพัฒนา ส่งผลให้ ประชาชนยึดรัฐเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มาเน้นการพัฒนาที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยมีรัฐ เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมให้ผลของการพัฒนาตรงกับวัตถุประสงค์ของรัฐ และความต้องการของประชาชน แนวความคิดเกี่ยวกับการยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) เป็นครั้งแรก และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนา

ศักยภาพของคน ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และโครงสร้างพื้นฐาน เน้นให้คนมีความสามารถมีศักยภาพในการคิดได้และทำได้ การพัฒนานคนให้คิดได้และทำได้ เป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะการแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศ จะต้องแก้ปัญหาเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนให้ประสบผลสำเร็จก่อนเป็นอันดับแรก โดยการสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนคิด และแก้ปัญหาของตนเองให้พ้นจากวัฏจักรของความยากจน โดยเฉพาะปัญหาการขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพ ปัญหาหนี้สิน ซึ่งเป็นปัญหาหลักที่ส่งผลให้ครัวเรือนไม่หลุดพ้นจากวงจรแห่งความยากจนการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพ และปัญหาหนี้สินจึงมีความสำคัญในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน เพราะเงินทุนคือปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลผลิตและรายได้ ถ้าไม่มีเงินหรือมีเงินทุนน้อย ส่งผลให้ผลผลิตและรายได้น้อย การดำรงชีพของครัวเรือนจะประสบปัญหา ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในที่สุด

วิธีการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุน โดยให้ประชาชนคิดและแก้ไขปัญหาของตนเองซึ่งได้รับการยอมรับว่าประสบผลสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนแบบยั่งยืนให้กับประชาชนได้ คือ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่มีลักษณะเดียวกันกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นวิธีการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนของประชาชนโดยประชาชนซึ่งมีรัฐเป็นผู้สนับสนุนทางด้านความรู้และวิธีการ ใช้ทรัพยากรในหมู่บ้านในตำบลเป็นหลักในการดำเนินการ โดยใช้การรวมตัวของประชาชนในหมู่บ้านสะสมเงินที่จะได้จากการออมอย่างสม่ำเสมอจากรายได้ของตนเองหรือครอบครัว เพื่อใช้เงินทุนที่ได้จากการสะสมร่วมกันเป็นเงินทุนในการประกอบอาชีพของตนเอง และบุคคลอื่นๆ ภายในชุมชน ตลอดจนถึงการใช้จ่ายในครอบครัว

แนวความคิดเรื่องการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์การผลิตในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนนั้นเป็นแนวความคิดตั้งแต่เริ่มมีกระบวนการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ครั้งแรก เนื่องจากในสมัยก่อนประชาชนไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุน การกู้เงินจากธนาคารเพื่อนำมาใช้จ่ายในครอบครัวหรือลงทุนในการประกอบอาชีพทำได้ยาก มีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อนและมักจะไม่ได้รับการอนุมัติให้กู้ยืม แต่สำหรับปัจจุบัน การเข้าถึงแหล่งเงินทุนของประชาชนรายย่อยมีมากขึ้น เนื่องจากสถาบันการเงินให้ความสนใจกับลูกค้ารายย่อย มีแหล่งเงินทุนจากการดำเนินงานประชานิยมของภาครัฐ เช่น เงินกองทุนหมู่บ้าน โครงการของธนาคารออมสิน ธกส. บัตรเครดิตที่แข่งขันกันให้บริการเพื่อแสวงหากำไรจากประชาชนจากชุมชน ส่งผลให้หนี้สินภาคครัวเรือน และหนี้สินในภาครวมของชุมชนมีสูงมาก

แนวคิดในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในปัจจุบัน จึงเน้นที่การจัดตั้งเพื่อลดรายจ่ายของครัวเรือน และลดรายจ่ายของชุมชนในเรื่องของดอกเบี้ย ค่าธรรมเนียม ค่าใช้จ่าย อื่นๆ ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการใช้เงินจากสถาบันการเงินต่างๆ แนวความคิดนี้จะต้องเริ่มต้นที่การจัดทำบัญชีครัวเรือนแล้วนำบัญชีครัวเรือนทุกครัวเรือนในชุมชนมารวมค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน หรือแหล่งเงินทุนอื่นๆ จากนอกชุมชน จะเห็นภาพรวมของค่าใช้จ่ายจำนวนมากที่ชุมชนต้องจ่ายเงินออกนอกชุมชน และทราบปริมาณเงินทุนที่จะใช้ในการลงทุนของชุมชนในปัจจุบันแล้วนำข้อมูลให้ชุมชนวิเคราะห์รวมกันในการแก้ไขปัญหา การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หรือกิจกรรมอย่างอื่นในลักษณะเดียวกัน เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาอีกทางหนึ่ง

ดังนั้นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมายถึง การรวมตัวของประชาชนด้วยความสมัครใจโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อออมเงินอย่างสม่ำเสมอ และใช้เงินในการลงทุนประกอบอาชีพ และใช้จ่ายทั้งของตนเองและบุคคลอื่นๆ ภายในกลุ่ม บริหารและจัดการโดยสมาชิกกลุ่มกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จัดตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ.๒๕๓๗ ที่ตำบลขี้เหล็ก อำเภอสารภ จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ชื่อว่า “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการ

ผลิต” และมีการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตทั่วประเทศ อาจจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันบ้างจนถึงปัจจุบัน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จะดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ และมีประสิทธิภาพจะต้องบริหารจัดการอยู่ภายใต้คุณธรรม ๕ ประการ ดังนี้

๑. ความซื่อสัตย์
๒. ความเสียสละ
๓. ความรับผิดชอบ
๔. ความเห็นอกเห็นใจกัน
๕. ความไว้วางใจกัน

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

๑. ส่งเสริมให้มีการประหยัดและออมเงินในรูปแบบเงินสัจจะ
๒. ให้บริหารเงินทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพและสวัสดิการของสมาชิก
๓. ให้มีประสบการณ์ในการบริหาร และจัดทำเงินทุนด้วยตนเอง
๔. ส่งเสริมให้มีความสามัคคี การทำงานร่วมกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมี ๓ ประเภท คือ สมาชิกสามัญ สมาชิกวิสามัญ และสมาชิกกิตติมศักดิ์ โดยมีหน้าที่ดังนี้

๑. ส่งเงินสัจจะสะสมเป็นประจำทุกเดือน
๒. ส่งคืนเงินกู้ตามกำหนด
๓. เลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่ม
๔. เข้าร่วมประชุมสามัญประจำปี
๕. มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม
๖. ให้ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะที่ดีแก่กลุ่ม
๗. กำกับ ตรวจสอบการดำเนินงานของกลุ่ม

การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ได้แก่ กิจกรรมด้านการให้บริการรับฝากเงิน และการกู้ยืมเงินกิจกรรมด้านการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก ขยายเครือข่ายและทำธุรกิจ เช่น ศูนย์สาธิตการตลาดโรงสี เป็นต้น และกิจกรรมในการพัฒนาสมาชิก เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์

๑. ส่งเสริมให้ประชาชนมีการออมเงิน และนำเงินไปใช้ในการพัฒนาอาชีพ โดยลดภาระการกู้ยืมเงินจากแหล่งอื่นๆ ที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง

๒. พัฒนาค้นให้มีคุณธรรม ๕ ประการ คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบ เห็นอกเห็นใจ และไว้วางใจซึ่งกันและกัน

๓. ฝึกประสบการณ์การบริหารเงินทุน ให้กับบุคคลในชุมชน

๔. พัฒนาศักยภาพของคนในด้านต่างๆ เช่น การเป็นผู้นำ การปกครอง ตามระบบประชาธิปไตย

๕. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา คิดและแก้ปัญหาของตนเองด้วยวิธีการทำงานร่วมกัน

สรุปท้ายบท

ประชาสังคม หมายถึง การรวมตัวกันของประชาชนจากทุกส่วนของสังคมจำนวนหนึ่ง ที่มีความคิด มีจิตสำนึกร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน ก่อให้เกิดกลุ่ม องค์กรสถาบัน ในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่ม พัฒนาและฟื้นฟูชุมชน และสังคมของตน และพัฒนาศักยภาพของบุคคล ชุมชน และสังคมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้การจัดการที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย โดยมีองค์ประกอบของประชาชนสังคม คือ มีจิตสำนึกประชาสังคม มีโครงสร้างองค์กรประชาสังคมมีเครือข่ายประชาสังคม

สาเหตุของการเกิดประชาสังคม มาจากหลายเหตุปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ วิกฤติการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านการเมือง เนื่องจากพัฒนาการของกระบวนการประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงออกในทางความคิดเห็นได้โดยอิสระ และส่งเสริมบทบาทในการมีส่วนร่วมของประชาชน

กระบวนการของประชาสังคม ประกอบด้วย การเกิดจิตสำนึก การเกิดขององค์กรสังคม การเกิดกลุ่ม องค์กรทางเศรษฐกิจ การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคม เมื่อจิตสำนึกได้รับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นกลุ่มต่างๆ มีมากขึ้น จึงนำไปสู่การตกผลึกเป็นสถาบันของอุดมการณ์สังคม

การที่ประชาสังคมจะดำเนินต่อไปและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนหรือสังคมได้นั้นจะขาดพลเมืองหรือประชาชนในสังคมที่มีคุณธรรมไม่ได้ หมายความว่าประชาชนที่อยู่ในสังคมจะต้องมีคุณธรรมดังต่อไปนี้เพื่อที่จะส่งเสริมให้ประชาสังคมเข้มแข็งขึ้น คือ วินัย จริยธรรมและคุณธรรมตัวอย่างประชาสังคม เช่น กลุ่มระดับโลก เช่น กลุ่มกรีนพีซ กลุ่ม NGO กลุ่มระดับประเทศ เช่น กลุ่มหมู่บ้านพลัง กลุ่มระดับท้องถิ่น เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มบวร